
AZƏRBAYCAN XALQ TƏTBİQİ SƏNƏTLƏRİNİN MÜASİR DÖVRDƏ İNKİŞAFI

Müasir dövrdə qədim milli sənət sahələrimizin inkişaf meyillərinin öyrənilməsi xeyli aktual təsir bağışlayır. Bunun, şübhəsiz ki, obyektiv səbəbləri vardır. Öz dövlət müstəqilliyini bərpa etmiş Azərbaycanda bu gün milli mədəni irsə maraq olduqca böyükdür. Mədəni-tarixi köklərimizin üzə çıxarılması, qədim ənənələrin, bədii üslub və emal üsullarının dirçəldilməsi dövlətimizin mədəni siyasətinin mühüm tərkib hissəsidir [1; 2].

Fərəhlidir ki, mədəni irsin qorunması, təbliğ və inkişaf etdirilməsində xalq yaradıcılığının, dekorativ-tətbiqi sənətlərin də özünəməxsus əhəmiyyəti vardır. Tarixən Azərbaycan incəsənətinin özəyini təşkil etmiş bir çox sahələr, o cümlədən xalçaçılıq, bədii tikmə, dulusçuluq, misgərlik, zərgərlik, şəbəkə-bəndlik və başqaları bədii mədəniyyətimizin formalaşmasında müstəsna rol oynamışlar. Bir çox görkəmli Azərbaycan maarifçiləri, ziyalıları, şair və təz-kirəçiləri bədii sənətkarlığın müxtəlif sahələrində böyük istedadla malik olmuşlar. Hələ XIX əsrin ortalarında Qafqazda səyahətdə olmuş məşhur fransız yazıçısı Aleksandr Düma Şamaxı rəqqasələrinin ifaçılıq məharətinə, Şirvanda toxunan xalça və gəbələrin şux, əlvan rənglərinə heyran qaldığını qeyd etmişdi [3, s. 128]. Görkəmli Azərbaycan şairəsi Xurşidbanu Natəvanın ona hədiyyə etdiyi tikməli əl işləri öz nəfisliyi, parlaqlığı, naxışların incəliyi ilə diqqəti cəlb edirdi. Bu və digər faktlar göstərir ki, xalq yaradıcılığının ayrı-ayrı sahələri bədii mədəniyyətin inkişafında böyük əhəmiyyətə daşımış, xalqın ruhunu, onun zövqünü ifadə etmişdir. Bu gün müstəqil Azərbaycanda qədim el sənətkarlığı nümunələrimizin dirçəldilməsi öz mədəniyyətimizə, irsimizə sahib çıxmaq əzmindən xəbər verir. Bu, həm də müstəqil Azərbaycanın dünyaya biliyində tanınması üçün özünəməxsus «vizit kartı»dır. Azərbaycan xalqı öz zəngin tarixi-bədii irsi ilə fəxr edir və bu irsi daim yaşadır.

Azərbaycanın zəngin təbiəti, müxtəlif mədəniyyətlərin qovşağında yerləşməsi onun bədii irsinin rəngarəng və cəlbedici olmasını şərtləndirmişdir. Bu rəngarənglik xalq yaradıcılığının əksər sahələrində – xalçaçılıqda,

bədii toxuculuqda, zərgərlikdə, misgərlikdə, şəbəkəbəndlikdə və bir çox digər sahələrdə aydın müşahidə olunur. Bu sahələr Azərbaycan bədii mədəniyyətinin və el sənətkarlığının əsasında dayanmaqla onu daha da inkişaf etdirmişdir [1, s. 23-27]. Azərbaycan xalçaları, bədii tikmə nümunələri bütün dünyada məşhurdur. Azərbaycanın süjetli və süjetsiz xalçaları dünyanın bir çox ölkə və xalqlarının xalça sənətinin inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmişdir. Təsadüfi deyil ki, bu gün dünyanın əksər ölkələrindən yurdunda qonaq gələn turistlər xalq yaradıcılığının, xüsusən xalçaların, tikmələrin, milli geyim nümunələrinin rəngarəngliyinə heyran olduqlarını dilə gətirirlər. Bu rəngarəngliyi qorumaq, inkişaf etdirmək isə günümüzün vacib məsələlərindən biridir. Məhz bu məqsədlə xalq yaradıcılığının ayrı-ayrı sahələri müasir dövrdə inkişaf etdirilir və bu dövlətimizin mədəniyyət sahəsindəki prioritet vəzifələri cərgəsinə daxildir.

Bəlli olduğu kimi, xalq sənətləri müasir mədəniyyətin tarixi köklərini təşkil edir. Bu baxımdan müasir mədəniyyətin inkişafında milli-tarixi mədəniyyətin, o cümlədən xalq sənətlərinin rolu böyükdür. Məhz buna görə də müasir dövrdə xalq sənətlərinə maraq artmışdır. Bu gün Azərbaycan hökuməti maddi-mənəvi irsin qorunması haqqında bir sıra dövlət proqramları qəbul etmiş və hazırda bu proqramlar icra edilir.

Müasir dövrdə xalça və bədii tikmə sənəti ilə yanaşı, xalq yaradıcılığının digər sahələri də milli mədəniyyətin inkişafında böyük rol oynayır. Şərbaflıq sənəti, həmçinin dulusçuluq, misgərlik, şəbəkəbəndlik və s. sahələrlə respublikamızın müxtəlif bölgələrində indi də məşğul olurlar [5]. Bəlli olduğu kimi, qədim mədəniyyət diyarı olan Azərbaycanda ayrı-ayrı sənət sahələri üzrə bütöv məhəllələr mövcud olmuşdur. Vaxtilə Təbriz və Şamaxı şəhərləri özünün xam ipəyi ilə, Şəki isə şəbəkə sənəti ilə məşhur idi. Buraya dünyanın hər yerindən tacirlər gəlirdi. İndinin özündə də qədim sənət ənənələrinin yaşaması xalqımızın tarixi-mədəni irsimizə verdiyi qiymətin təzahürüdür. Bu gün İsmayilli rayonunun Basqal və Mücü kəndlərində tarixən bu yerlərdə geniş yayılmış şərbaflıq sənəti, kəlağayı istehsalı davam etdirilir. Qədim el sənətinin itməməsi, əksinə, daha da inkişaf etməsi üçün dövlətimiz nə lazımsa edir. Eyni sözləri yurduumuzun bu qədim tarixi məkanının başqa bir yaşayış məskəni olan Lahıc haqqında da deyə bilərik. Məlumdur ki, Lahıcda hələ orta əsrlər dövründən bəri misgərlik, dəmirçilik, silahqayırma sənətləri yüksək dərəcədə inkişaf etmişdi. Şəhərdə xüsusi sənətkar məhəllələri vardı. Hələ orta əsrlər dövründə Lahıcda su və kanalizasiya xətləri mövcud olmuşdur ki, bu

da həmin qədim yaşayış məskəninin yüksək səviyyədə inkişaf etmiş məişət mədəniyyətindən xəbər verir [4, 128]. Avropa şəhərlərinin əksəriyyətində kanalizasiya sistemi olmadığı halda, Lahic ustaları saxsıdan istifadəsi rahat, həm də etibarlı olan xüsusi su axıdıcı borular inşa etmişdilər. Bu qədim mədəniyyət guşəsi bu gün də inkişaf edir və qədim bədii sənətkarlığımızı – misgərlik, minasazlıq, dulusçuluq və digər sənət sahələrini inkişaf etdirir.

Azərbaycanda xalça və tikmə sənətləri tarixən köklü ənənələrə malikdir. Fərəhli haldır ki, bu ənənələr dövrümüzədək gəlib çatmışdır və qayğı ilə qorunaraq inkişaf etdirilir. Bu sahədə Heydər Əliyev Fondunun, bölgələrdəki Heydər Əliyev mərkəzlərinin böyük rolu vardır. Belə ki, Fondun yardımı ilə Azərbaycanda və xaricdə mədəni irsimizin qorunmasına və təbliğinə dair müxtəlif tədbirlər keçirilir, dünya xalqları Azərbaycan mədəniyyəti ilə axından tanış olur, eyni zamanda Azərbaycan həqiqətlərini daha ətraflı və düzgün öyrənmək imkanı əldə edirlər. Heydər Əliyev irsinin araşdırılması mərkəzlərində də bu sahədə məqsədyönlü iş aparılır. Bəlli olduğu kimi, respublikamızın bir sıra bölgələrində – Qobustanda, Ağstafada, Gəncədə Heydər Əliyev irsinin araşdırılması üzrə regional mərkəzlər fəaliyyət göstərir. Bu mərkəzlər yerlərdəki Heydər Əliyev mərkəzlərinin, muzeylərinin işini istiqamətləndirir, onların fəaliyyətinin səmərəsinin artmasına yardım göstərirlər. Bölgələrdəki Heydər Əliyev mərkəzlərinin əsas funksiyalarından biri də gənc nəslin tərbiyələnməsində, asudə vaxtının səmərəli keçirilməsində milli-mədəni dəyərlərimizdən istifadə olunmasıdır. Bu məqsədlə əksər bölgələrdəki mərkəzlərdə bir çox uşaq və yeniyetmə dərəcələri fəaliyyət göstərir. Həmin dərəcələrdə xalçaçılıq, bədii toxuculuq, şahmat seksiyaları, rəqs qrupları fəaliyyət göstərir, əsasən uşaq və gənclərlə, yeniyetmələrlə məşğul olurlar. Bütün bunlar uşaqların tərbiyələndirilməsi ilə yanaşı, həm də onların sənət öyrənməsi, bütövlükdə isə tarixi-mədəni irsimizin yaşadılması baxımından çox önəmlidir.

Məlumdur ki, Azərbaycan xalça sənətinin bədii üslub xüsusiyyətləri zəngin tarixi keçmişə malikdir. Tarixən Azərbaycan ərazisində dörd əsas xalça məktəbi mövcud olmuşdur ki, bunlar da daha kiçik xalça məktəblərini öz ətrafında birləşdirmişlər. Məsələn üçün Quba-Şirvan (Abşeron) xalça məktəbi Çiçi, Afurca, Bico, Novxanı, Xilə və s. bu kimi kiçik, məhəlli mərkəzləri öz ətrafında birləşdirir. Çox zaman formalaşdığı və intişar tapdığı kəndin (kiçik coğrafi məkanın) adı ilə adlandırılan bu xalça tipləri böyük məktəbin bədii üslub baxımından zənginləşməsində, bədii üslubun regenerasiyasında, kompozi-

siya bitkinliyində heç də az rol oynamayıb. Nəzərdən keçirilən bu problemlər (tarixi-bədii kontekstdə) müxtəlif elmi işləmələrdə öz əksini tapıb.

Deyilənləri nəzərə almaqla aşağıdakı ümumiləşdirmələri sadalaya bilərik:

- Bədii toxuculuq sənətinin tarixi-mədəni köklərinin araşdırılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir;
- Xalçaçılığın məhəlli mərkəzləri və onların üslub xüsusiyyətlərinin tədqiqi bu gün də elmin prioritet istiqamətlərindən birini təşkil edir;
- Xalça ilə tətbiqi sənətin digər sahələri (şərbafıq, misgərlik, şəbəkəbəndlik və s.) arasındakı əlaqələr və bədii element (kompozisiya) bağlılığı araşdırılması vacib olan məsələlərdəndir;
- Azərbaycan xalq yaradıcılığının inkişafında dulmuşluq, misgərlik, zərgərlik, şəbəkəbəndlik və digər sahələrin rolu böyük olmuşdur.

Xalq yaradıcılığı xalqın ruhu, onun mənəvi silahı, onun keçmişdə, yaşadığımız dövrdə və gələcəkdə qüdrətli özünüidentifikasiya vasitəsidir. Elə buna görə də biz öz tarixi mədəniyyətimizi yaşatmalı, onun mühüm tərkib hissəsi olan dekorativ-tətbiqi sənət sahələrini unutmamalıyıq. Bu gün Azərbaycan sürətlə beynəlxalq birliyə inteqrasiya etməkdədir. Bu inteqrasiya yalnız milli mənliliyimizi, milli mədəniyyətimizi və mənəviyyatımızı qoruyacağımız təqdirdə xeyirli, uduşlu ola bilər. Ona görə də milli-mənəvi dəyərlərimizi unutmamalı, daim ona istinad etməli, tarixlə müasirliyin etibarlı vəhdətinə nail olmalı, milli sənət sahələrimizi yaşatmalı, onları günün tələblərinə uyğun surətdə inkişaf etdirməliyik.

Açar sözlər: Azərbaycan incəsənəti, dekorativ-tətbiqi sənətlər, xalq yaradıcılığı, xalçaçılıq, dulmuşluq.

ƏDƏBİYYAT

1. Ağayev R.Ə., Əlizadə A.İ. Bədii xalq yaradıcılığında tarixilik və varislik. Bakı, «Mars-Print», 2003.
2. Əfəndi R.S. Azərbaycan incəsənəti. Bakı, «Çaşıoğlu», 2001.
3. Əfəndiyev R., Kərimov K., Rzayev N., Həbibov N. Azərbaycan incəsənəti. Bakı, «İşiq», 1992.
4. Мустафаев А.А. Материальная культура Ширвана. Баку, «Элм», 1977.
5. Наджафова Н.Н. Художественная керамика. Баку, «Язычы», 1983.

Сабина Абдуллаева (Азербайджан)

**Развитие азербайджанского прикладного искусства
в современный период**

Статья посвящена проблеме сохранения и развития видов азербайджанского народно-прикладного искусства. В ней освещаются исторические особенности развития декоративно-прикладного искусства, в частности, в области ковроткачества, подчеркивается значение государственной политики, направленной на развитие видов народного творчества на современном этапе.

Ключевые слова: искусство Азербайджана, декоративно-прикладное искусство, народное творчество, ковроткачество, керамика.

Sabina Abdullayeva (Azerbaijan)

The development of Azerbaijan applied arts in the modern period

The article is devoted to the preservation and development of species of Azerbaijani folk arts and crafts. It highlights the historical features of the development of arts and crafts, in particular in the field of carpet weaving, stresses the importance of government policies on the development of types of folk art at the present stage.

Keywords: art of Azerbaijan, arts and crafts, folk art, carpet weaving, ceramics.